

PÁSZTORMŰVÉSZET I.

Írta: S. Kovács Ilona
Fényképezte: Gyerkó Tibor
Lektorálta: dr. Kodolányi János
Szerkesztette: B. Zsédenyi Judit

A felvételek a budapesti Néprajzi Múzeum
tárgyairól készültek.

© Kiadja a Magyar Diafilmgyártó Vállalat
Budapest, 1985

A pásztorokról, életmódjukról, környezetükről sokféle, egymással gyakran ellentétes, olykor szélsőséges elképzelés is él a köztudatban. Az egyik véglet: a romantikus felfogás, amelyhez pl. a délibábos pusztakép, a lobogós ingujj, a cifraszűr és az akrobatikus lovasmutatványok kapcsolódnak. A másik véglet a pásztorokat a társadalom aljaként kezeli és rablókkal cimboráló zsványoknak, munkakerülőeknek tartja.

A pásztorság valójában egy olyan társadalmi réteg volt, akit az évszázadok óta folyamatosan virágzó gazdasági ág, az állattartás éltetett. Szakmai tudásuk hagyományokon alapult és nemzedékről nemzedékre öröklődött. Életmódjuk, tárgykultúrájuk a múlt századi nagy gazdasági és környezeti változásokig (pl. folyamatszabályozás) csak kis mértékben változott.

A 19. század elején a társadalom periferiáján elhelyezkedő pásztorságot is elérte a parasztság kultúráját felvirágoztató változás. Jellemzői a színes díszítmények megjelenése a használati eszközökön, a díszes kerámiák, bútorok, a gazdag viselet stb. elterjedése. A pásztorok kezén egy külön művészeti ág alakult ki, amely részt az állattartásnál évszázadok óta használt szerszámok (ostor, bot, bőrszények és tokok), másrészt a változó életformához kapcsolódó újabb eszközök (óralánc, gyufatartó, stb.) készítését és változatos díszítését eredményezte.

A pászterművészetnek különböző nagy és kis táji változatai alakultak ki. Ezért beszélünk dunántúli, felvidéki (palóc), erdélyi és alföldi pászterművészetéről. Ezekben belül megkülönböztetünk stíluskörzeteket is. Pl. az Alföldön: hortobágyi, felső-tiszavidéki stb. A pászterművészet körébe tartozik minden olyan díszített eszköz, amit a pásztorok készítettek saját maguk és hozzátartozójuk, esetleg a megrendelők számára. A tágabb értelmezés szerint azok a termékek és ruhafélék is idesorolhatók, amit a kézműipar állított elő a számukra.

A pásztorok legszívesebben állati eredetű alapanyagokat használtak: bőrt, szarut és csontot. A bőrkikészítésnek mesterei főként a juhászok voltak. A sok ágból font ostorszíj, a bőrpillangókkal, sallangokkal feldíszített ostornyél, a sokféle bőrből összevarrt bicskatartó, a tűzszerszámot tartalmazó erszényegyüttes mind hozzáértésüket bizonyítja. A marhaszarvból edényeket, só- és gyógyszerartókat, ivókürtöt és kanasztülköt faragtak. Ezeket karcolt virágmintával díszítették.

A hegyvidékeken azonban a fa volt az elsődleges nyersanyag. A palóc pásztorok többek között domború faragással díszített ivópoharakat, áttört faragású karospadot, bölcsőt készítettek. A dunántúliak jellegzetes alkotása volt a betyárjelenetekkel díszített, spanyolviasz berakással színezett tükrös és borotvatok.

1. JUHÁSZKAMPÓ

A juhászok címerének nevezik. A kampójával kapják el a birka lábát. A dunántúli pásztorok egy darab fából faragták. Más tájon a kampófejet szaruból készítették vagy fémből öntötték.

2. BALTA

Tóth János készítette 1922-ben. A dunántúli kanászok és betyárok félélmeteres fegyvere volt. Nyele művészien kimunkált, a balta felső része pipás kanászt formáz. A nyél többi részét vékony rézszalagból készített veret díszíti.

3. CSENGŐ

1919-ben készült. A szíját sallangok, rézgombok, szironyhímezés díszíti. A harang alakú csengő harmonikus arányaival tűnik ki. A hajdúböszörményi csengő állandó motívuma, a gránátalma díszíti.

4. PÁSZTORKÉSZSÉG

1851-ben készült, hortobágyi pásztorok munkája. A kovács és taplót tartalmazó „tükrös” erszény különösen díszes. Szironyozott (bőrhímezéses) kör alakú rátétek, színes gombok ékesítik. A bicskatartón szurkált és karcolt minta látható. Igen szépek a kantárokat díszítő csontkupáncsok.

5. PÁSZTORKÉSZSÉG

Kis-Sárréten készült. Szembetűnő, hogy a pásztorkészésen a díszítmény mindig fontos szerkezeti elem is. Ugyanígy a kantárokat díszítő s egyben az erszények zárását is biztosító rézgömbök, a fonott boglárok.

6. KARIKÁS OSTOR

Kis-Sárréten készült 1912-ben. A több ágból font ostor és a pillangókkal ékesített nyél mestermunka. Fogóján

rézhuzalokból készített veret. A huзалokkal kialakított motívumok, mint a templom, a ló, a madár a csontberakásos díszítmények stílusát idézik.

7. GYUFATARTÓ

Barna János palóc juhász munkája a 20. század elejéről. Az elmésen záródó kicsiny dobozon domború faragás. A készítő élesen kiemelt kontúrvonalakkal dolgozott, ezért emlékeztet az áttört faragások stílusára. A relief bibliai témát ábrázol: Dániel prófétát az orosz-lánok között.

8. SÓTARTÓ

1876-ban készült, a felső-tiszavidéki pásztorok faragásainak jellegzetességeit mutatja. Mintakincse rendkívül kötött. Geometrikus elemekből felépített széles csipkesor, valamint egy nagy virágmotívum, rozettából két irányból szétágazó virágtő díszíti.

9. KANÁSZTŰLÖK

1884. A faluba estéenként hazajáró csordát és csürhét őrző pásztorok jeladó eszköze. Ugyancsak a felső-tiszavidéki faragványok stílusában készült, és hasonlít az előző sótartóra. Karcolt virágminta díszíti.

10. IVÓKÜRT

1829-ben készült. Évezredek óta használt eszköz, nemesfémmelel ékesített változatai fejedelmi jelvények voltak. A múlt században már csak a pásztorok használták. Igen jellemzőek a karcolt és sárgított virágtő minták.

11. RÜHRSÍRTARTÓ

1913-ban készült, kis-sárréti pásztor faragványa. A juhok gyógyítására használt kenőcsöt tartották benne. Választóvízzel erősen sárgított minta díszíti: szamargoló juhász, kutya és virágfüzerek.

12. BOROTVATARTÓ

Kis-sárréti faragó pásztor munkája, 1864-ből. Alsó rekeszében tartják a borotvát. Elforgatható fedele két részből áll, a felső felnyitható, tükröt fogattak bele. Vékony karcolt minta díszíti.